

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ד

סיפורים כפולים בתורה בפירושי רבי יוסף בכור שור

פרופ' יהונתן יעקבס

1. רש"י בבלי ערכין טו ע"ב ד"ה 'בשליו'

כשהתחיל המן לירד היה שליו יורד עמו, כדכתיב "ויהי בערב ותעל השליו וגו' ובבקר היתה שכבת הטל" (שמ' טז, יג) וגו', ולאחר זמן מרובה התאוו יותר.

2. רבי יוסף קרא (ר"ק)

א. שמות טז, יג: ותעל השלו - יש מקשים: כיון שהיה להם שלו האיך התאוו ואמרו "מי יאכילנו בשר" (במ' יא, ד)...
וה"ר יוסף קרא פירש שהשליו פסק להם שנה ראשונה. ותדע דכתיב "ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה" (שמ' טז, לה), ולמה לא הזכיר שליו כמו כן? אלא שמע מינה פסק. וכן ביהושע כתיב "וישבות המן" (יהו' ה, יב) וגו' לא הזכיר שליו וכו' (פוזננסקי, מבוא, עמ' 25 הע' 1 על פי כתב יד אדלר).

ב. שמות טז, לה: ובני ישראל אכלו את המן - הרבה הוצרך מקרא זה לומר. שלא תתמה על אשר אמר "ומי יאכילנו בשר" (במ' יא, ד), והלא בכל ערב היה עולה השליו "ותכס המחנה" (שמ' טז, יג), ומה הוצרך להם לבכות על בשר התאוה?! לפיכך קדם ולמד שהשלו לא היה כי אם לפי שעה (ברלינר, פליטת סופרים, עמ' 18 על פי כתב יד מינכן 252).
ג. וה"ר יוסף קרא פירש שפסק להם השליו ראשון, והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה לפי שלא היה להם שליו, וירד להם שליו שני (בבלי, ערכין טו ע"ב תד"ה 'התאוו תאוה').

3. רמב"ן שמות טז, יב

ועל דרך הפשט היו כל מעשה השלו לעתים. והמן שהיה חיותם, היה להם תמיד, כי עיקר תלונתם עליו כדכתיב "כי הוצאתם אותנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל ברעב" (שמ' טז, ג).

4. ריב"ש שמות טז, יג

ויהי בערב ותעל השליו - כמדומה אני שזה שליו של 'בהעלותך' (במ' יא, לא-לב), אלא שאגב שדיבר במן, דיבר בשליו. תדע, דאי ראה משה שבא להם שליו פעם אחת והספיקם, היאך יאמר "הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם" (במ' יא, כב)?

5. פענח רזא במדבר יא, לא

נראה לרבנו בכור שור שזהו אותו שלו של בשלח, רק דאידי דאיירי התם במן, נקט נמי שלו. ועל כורחנו אנו צריכים לומר כן, דאלו היה להם שלו כבר, איך תמה משה "הצאן ובקר ישחט להם" (במ' יא, כב)? אלא שהוא הוא.

6. ריב"ש במדבר כ, ח

קח את המטה - להכות בסלע. לפי הנראה לי זהו מעשה שב'ויהי בשלח', דכתיב ביה "והכית בצור ויצארו" (שמ' יז, ו). אלא שלשם מספֵר איך פירנס הקדוש ברוך הוא את ישראל במן ושליו ומים במדבר, ואחר כך כתב כל אחד במקומו. ותדע שאחד הוא זה המעשה ואותו, דהתם כתיב "ויקרא שם המקום ההוא מסה ומריבה" (שמ' יז, ז), וב'זאת הברכה' הוא אומר על זה המעשה שהקפיד הקדוש ברוך הוא על משה ואהרן: "אשר נסיתו במסה תריבהו על מי מריבה" (דב' יז, ז).

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ד

לג, ח). אלמא דמעשה אחד הוא. ואף בכאן כתיב "המה מי מריבת[...]. מדבר צין" (במ' כ, יג; כז, יד), והתם נמי כתיב "ויסעו[...]. ממדבר סין" (שמ' יז, א). ומה שלא פירש כאן פירש שם, שאמר לו הקדוש ברוך הוא להכות בצור. וכן דרך פרשיות הרבה, שסותם דבריו במקום אחד, ומפרש במקום אחר. כגון פרשת מרגלים, דכתיב במשנה תורה שאמרו ישראל: "נשלחה אנשים" (דב' א, כב), וב'שלח לך' לא פירש, וכן הרבה.

7. ריב"ש דברים לב, נא

על אשר מעלתם בי - שלא פירשתם לבני ישראל כי אני נותן להם המים, אלא אמרתם: "המן [המן] הסלע הזה נוציא לכם מים" (במ' כ, י) - משמע, דדבר זה אינו יכול להיות. וכשבאו המים, סברו: מקרה הוא, ולא הקדשתם אותו. ולכך הוצרכתם להכות שני פעמים, כי המים היו מתעכבות על אשר לא דברתם כהוגן. אבל מה שהכה - לא נענש, שהקדוש ברוך הוא צוה לו להכות, דכתיב "והכית בצור" (שמ' יז, ו). כי אני אומר כי מעשה אחד הוא, כדמוכחי קראי, כמו שפירשתי. והכי מסתברא, דאי כבוד המקום בלא הכאה, מאי שנא הכא שצוה שלא להכות, ומאי שנא הכא שצוה להכות?!

8. ריב"ש במדבר כ, יא-יב

והכה ב' פעמים ויצאו מים, ואמרו ישראל: אך מקרה הוא. שאף הוא לא היה סבור שייצאו משם מים, דאמר: "המן הסלע הזה נוציא לכם מים" (במ' כ, י) - משמע שאינו סבור שייצאו. אבל מקרה הוא, דהרבה סלעים שנובעים מים מהם. ולכך הקפיד הקב"ה. והיה לו לפרש דבריו, עד שידעו אל נכון שהקב"ה נתן להם מים. וזהו שאמר "יען לא האמנתם בי להקדישני" - שאמרתם "ודברתם אל הסלע לעיניהם" (במ' כ, ח), שממני באו להם המים, ולא דקדקתם בלשונכם. ולכך לא באו המים בהכאה ראשונה, אולי יתן לב לפרש יפה.

9. ריב"ש דברים א, לז

בגללכם - לפי שאתם מקטני אמנה, והיה לי לפרש בפירוש שאוציא מים מן הסלע, ואמרתם: "המן הסלע הזה נוציא לכם מים" (במ' כ, י) ואמרתם: לא היה סבור שייצא משם מים ומקרה הוא, ולכך הקפיד הקב"ה. ואילו פירשתם דברי כמו שהייתי רוצה לומר: וכי סבורים הייתם שיעשה לכם הקב"ה נס כזה, שנוציא לכם מן הסלע הזה מים, כמו שיעשה. אי נמי: וכי אנו יכולים להוציא מים מן הסלעים לא במצות הקב"ה, לא היה מקפיד. ובשביל שלא פירשתי כהוגן, הקפיד הקב"ה, והיינו בגללכם.

10. ריב"ש שמות ל, טז

ולקחת את כסף הכפורים - אף על פי שלא נימנו אלא לחודש אחד אחר שהוקם המשכן, שבאחד בניסן הוקם המשכן, בשנה שנייה לצאתם מארץ מצרים, ובראש חודש אייר שלאחריו צוה הקדוש ברוך הוא למנותם, דכתיב ב'מדבר סיני' (במ' א, יח-יט), הכי קאמר הקדוש ברוך הוא למשה - כפי כסף הכיפורים תשים בעבודת המשכן בצמצום, כדכתיבי קראי "מאת ככר ואלף וחמש מאות שקל ושבעים וחמש" (שמ' לח, כה).

11. ריב"ש שמות לח, כה

[...]אלא הא אינו נראה שנמנו ב' פעמים, כיון שנמנו פעם אחת ועדיין עומדין באותו מניין, למה יחזור וימנם.

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ד

12. ריב"ש במדבר א, א

[...] וזה פעם ראשונה שנמנו, כי ביציאת מצרים לא נמנו. כי מה שהוא אומר "כשש מאות אלף רגלי" (שמ' יב, לז) - זה היה אומד הדעת. תדע, דכתיב: "כשש מאות", ולא 'שש מאות'; ולא פרט שם שום פרט. ומי איתרמי, אם נימנו, שלא היה שם פרט!?

ומה שאמר ב'אלה פקודי': "בקע לגולגולת מחצית השקל בשקל הקודש" [...] לשש מאות אלף" (שמ' לח, כו) - זהו זה מניין שבכאן, אלא שאומר שם כי מניין הכסף שהוצרך למשכן, זהו "בקע לגולגולת מחצית השקל בשקל הקודש" למניין הפקודים שבכאן, להראות חובתן של ישראל דאיתרמי הכי. שאין לומר שנימנו שני פעמים ולא פחתו ולא הותרו. אלא נראה, שהם התנדבו כסף למשכן, כל אחד כפי נדבת לבו, ולא הוצרך אלא בזה המניין. וכשמנום, ראו דהכי איתרמי, ונכתב לשם ללמדינו דהכי איתרמי.

13. ריב"ש במדבר כא, ג

ויקרא שם המקום חרמה - על שם החרם. וזהו אותו מקום שרדפו שם בני ישראל כשהעפילו לעלות, כדכתיב "ויכום ויכתום עד החרמה" (במ' יד, מה). ועל שם העתיד, שנקראת עתה חרמה, שם דָּבַר. ושמה זאת שאמר כאן "דרך האתרים" (במ' כא, א), ונלחמו בהם ושבנו מהם - על אותה מלחמה הוא אומר, שאז נצחום על שעברו על גזירת המקום, והיה בלבם של ישראל עליהם לנקום. ועכשיו התפללו עליהם, ונתן להם נקמה מהם, כדמפרש הכא.

14. ריב"ש דברים א, מד

כאשר תעשינה הדברים - שעוקצין את האדם מכאן ומכאן ואינם ממיתין אותו, כך "ויכום ויכתום" (במ' יד, מה), שהבריחו אותם, הכה ופצוע, אבל לא הרגום, שלא רצה להפילם בחרב אויבים, שלא יגדילו פיהם עליהם, ושלא יחללו שם שמים. תדע, שלא מנה הנופלים במלחמה כדרך שאר מלחמות. ולי נראה שזהו "וישמע הכנעני" [...] כי בא ישראל דרך האתרים [...] וישב ממנו שבי" (במ' כא, א), אבל לא הרגו מהם. ואחר כך נקמם הקדוש ברוך הוא, כדכתיב "וידר ישראל נדר לה' [...] ויתן את הכנעני" [...] ויקרא שם המקום חרמה" (במ' כא, ב-ג) - בחרמה היו שתי המלחמות.

15. חזקוני במדבר כא, ג

ויקרא שם המקום חרמה - על שם החרם. ואינו אותו שנאמר עליו "ויכום ויכתום עד החרמה" (במ' יד, מה).

16. ריב"ש שמות ו, כט

אני ה' דבר אל פרעה - בסנה אמר לו כן, והוא ענה שהוא ערל שפתים. ובלשון קצר הוא מספר עתה, כדי לסדר כל מעשה פרעה על סדר אחד.

17. ריב"ש שמות ו, יב

הן בני ישראל לא קבלו ממנו ולא שמו לב לדבריי, איך יקבל ממני פרעה לדברי, ואני ערל שפתים? כלומר, אפילו אדם אחר לא ישמע, כל שכן אותי שאני ערל שפתים.